

Ανδρέας Βλαχόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

E-mail: agvlach@cc.uoi.gr

Εικ. 3. Μοναδικά εκπληκτικά απολιθωμένα οστά και καυλιόδοντες σε προθήκη της νέα έκθεσης.

Εικ. 4. Μια φανταστική εικόνα με σπονδύλους σε ανατομική διάταξη. Την εικόνα αυτή την βρήκαμε ύστερα προσπάθειες 30 ετών. (Το άνω μέρος της πινακίδας βλέπει προς Βορρά). Όταν το απολιθωματοφόρο μπλοκ συντηρηθεί θα μας δώσει πολύτιμες πληροφορίες για την ανατομία του *Elephas tiliensis*.

Εικ. 5. Φάσεις από την μοντελοποίηση μιας κνήμης του *E. tiliensis* στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος ΘΑΛΗΣ.

Προτάσεις μας για το μέλλον.

Δραστική προώθηση των ανασκαφών. Ολοκλήρωση του εκθεσιακού χώρου και της έκθεσης. Τοποθέτηση μεταλλικού περικλείστου διαδρόμου που θα επιτρέπει στους επισκέπτες να εισέρχονται στο εσωτερικό του σπηλαίου. Συνεχείς δράσεις προβολής του έργου (Φυλλάδια, αφίσες, ειδική τρίγλωσση ιστοσελίδα κλπ)

Σχεδόν τίποτα από όλα αυτά δεν θα είχε πραγματοποιηθεί χωρίς την υποστήριξη της Γενικής Γραμματείας Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής την οποία ευχαριστώ θερμά, την συμπαράσταση της τοπικής κοινωνίας της Τήλου αλλά και την αμέριστη βοήθεια από τους φοιτητές μας, χωρίς την υποστήριξη των οποίων τίποτε δεν μπορεί να γίνει. Το νέο κτήριο Τήλου φιλοξενεί από τον Ιούνιο του 2010 μια νέα μικρή έκθεση για τους τελευταίους ευρωπαϊκούς ελέφαντες, τον *E. tiliensis*. Το καλοκαίρι του 2012 λειτούργησε για πρώτη φορά πιλοτικά για ένα μήνα και οι επισκέπτες του ήταν σχεδόν διπλάσιοι από τους κατοίκους της Τήλου. Αν αντιμετωπιστούν ορισμένα οργανωτικά θέματα η επισκεψιμότητα μπορεί εύκολα να τετραπλασιαστεί.

BASIC REFERENCES

THEODOROU G., N. SYMEONIDIS AND E. STATHOPOULOU (2007).- *Elephas tiliensis* n.sp from Tilos Island (Dodecanese, Greece). *Hellenic Journal of Geoscience*. Vol.42, pp.19-32.
 PROVATIDIS CH., E. THEODOROU1, G. THEODOROU (2011).- Computed tomography and CAD/CAE methods for the study of the osseous inner ear bone. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, Vol. 11, No. 2, pp. 121-127.

Εικ. 6. Το νέο κτήριο κοντά στο σπήλαιο Χαρκαδιό. *The new building near Charkadio cave.*

3. Αρχαιολογικές έρευνες πεδίου στο Βαθύ Αστυπάλαιας

Υπό την επιστημονική αιγίδα της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας και με χρηματοδότηση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και της Γενικής Γραμματείας Αιγαίου, από το 2011 διευθύνω αρχαιολογικές έρευνες πεδίου στη θέση Βαθύ της Αστυπάλαιας, πρώτιστος στόχος των οποίων είναι η εκπαίδευση των φοιτητών και η γνωριμία τους με τον αρχαίο και σύγχρονο νησιωτικό κόσμο του Αιγαίου. Την έρευνα της θέσης, με στόχο την προστασία των σημαντικών αρχαιοτήτων της, είχε ξεκινήσει το 2008 ο ομ. Καθ. Χρίστος Ντούμας.

Το Βαθύ Αστυπάλαιας είναι φυσικά προστατευμένη κερσόνησος, που ελέγχει την από θαλάσσης στενή πρόσβαση από το πέλαγος προς τον ομώνυμο κόλπο, εξασφαλίζοντας την πλήρη εποπτεία μιας ευρείας θαλάσσιας και κερσαίας περιοχής (εικ. 1α). Στην απόληξη του κερσονήσου, στο ακρωτήριο Ελληνικό, ιδρύθηκε την 3η χιλιετία π.Χ. ακρόπολη, της οποίας ογκολιθικοί περίβολοι και αναλημματικοί τοίχοι είναι σήμερα ορατοί σε ικανή έκταση (εικ. 1β). Στην ανώτερη επιφάνεια του ακρωτηρίου, πιθανόν στα τέλη του 4ου αι. π.Χ., οικοδομήθηκε τετράγωνος πύργος με περιβάλλοντα βοηθητικά κτήρια, στο εσωτερικό του οποίου οι κάτοικοι του χωριού εγκατέστησαν ασβεστοκάμινο στα μέσα του 20ου αιώνα.

Το 2011-2012 στη θέση αυτή διενεργήθηκε τοπογράφηση των ορατών μνημείων και διεξήχθη συστηματική επιφανειακή έρευνα στο ανατολικό άκρο του ακρωτηρίου, σε έκταση που περιλαμβάνει τα ορατά λείψανα των Πρωτοκυκλαδικών περιβόλων και αναλημμάτων, τις Π-σχημες διαμορφώσεις κατά μήκος των βραχωδών ακτών και το συγκρότημα του ελληνιστικού πύργου. Κατά την επιφανειακή έρευνα περισυνελέγη μεγάλη ποσότητα διαγνωστικής κεραμικής 3ης χιλιετίας π.Χ. και ιστορικών χρόνων, λίθινα εργαλεία και σκεύη, και μετάλλινα αντικείμενα, μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, χάλκινο νόμισμα και άλλα. Ευρήματα, όπως τμήμα μαρμάρινου βιολόσχημου ειδωλίου, επαναπροσδιορίζουν τον γεωγραφικό ορίζοντα του Πρωτοκυκλαδικού πολιτισμού, αποδεικνύοντας ότι η Αστυπάλεια αποτελούσε μέρος της επικράτειάς του.

Το πλέον σημαντικό εύρημα των ερευνών πεδίου του 2012 υπήρξε η αναγνώριση, ταυτοποίηση και σχεδίαση μεγάλου αριθμού προϊστορικών βραχογραφιών σε ευρεία έκταση των βράχων του ακρωτηρίου, λατομευμένων και φυσικών. Διαπιστώθηκε ότι σε τρεις περιπτώσεις διαμορφωμένων ατραπών που κατέληγαν σε «πυλίδες-εισόδους» προς την Πρωτοκυκλαδική ακρόπολη υπήρχαν μεγάλης κλίμακας βραχογραφίες πλοίων (μήκους έως 0.70μ.), εγχειριδίων (μήκους έως 0.30μ.) και σπειρών (διαμέτρου έως 0.20μ.), οι οποίες παρόλη την μακρά έκθεση στην αιολική και θαλάσσια διάβρωση διακρίνονται ικανοποιητικά, ιδίως κατά την ανατολή του ήλιου (εικ. 2-4). Περισσότερες βραχογραφίες (σπειρών, τετραπόδων, ορθογώνιων-

Εικ. 1α, β. Βαθύ Αστυπάλαιας. Στο ακρωτήριο Ελληνικό διακρίνονται ογκολιθικοί περίβολοι της 3ης χιλιετίας π.Χ. (κόκκινο χρώμα) και ερείπια ελληνιστικού πύργου στην κορυφή (γαλάζιο χρώμα).

Εικ. 2. Βαθύ Αστυπάλαιας. Παράσταση επίκρουστων κωπήλατων σκαφών Πρωτοκυκλαδικού τύπου σε ογκόλιθο «πυλίδας».

Γεωργία Αλευρά

Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών

E-mail:

Εικ. 3α, β. Επίκρουστες στον βράχο σπείρες και άλλες παραστάσεις.

Εικ. 4α, β. Βαθύ Αστυπάλαιας. Ευρύστομο πήλινο αγγείο με λίθινο πώμα, in situ εύρημα σε «εξέδρα» της ακτογραμμής.

αβάκων, βελών κλπ) διαπιστώθηκαν και σε άλλα σημεία του ακρωτηρίου, όπως οι βραχόλιθοι των αναλημματικών τοίχων της ακτής, τα λατομευμένα πρηνή και ο ριζιμικός βράχος επί του ανώτερου επιπέδου του ακρωτηρίου, όπου αιώνες μετά ιδρύθηκε ο πύργος.

Η τυπολογική αναγνώριση των επίκρουστων κωπήλατων σκαφών (παριστάνονται τουλάχιστον τρία πλοία με ψάρια και άλλα θέματα στην πλώρη τους: εικ. 2) ως απολύτως αντίστοιχα εκείνων που απεικονίζονται στα Πρωτοκυκλαδικά II τηγανόσχημα σκεύη από τη Χαλανδριανή Σύρου και στις βραχογραφίες από την Κορυφή τ'Αρωνιού στη Νάξο καθιστά το εύρημα του Βαθέος εξαιρετικά σπάνιο και για τούτο χρήζον περαιτέρω και άμεσης έρευνας και προστασίας. Οι σπείρες, το πλέον γνωστό θέμα της Πρωτοκυκλαδικής τέχνης, που αποδίδει τα κύματα της θάλασσας και συμβολίζει την ατέρμονα κίνηση ως κινητήρια δύναμη στη σκέψη του προϊστορικού νησιώτη, έχει πυκνότερη διασπορά στον οικισμό (εικ. 3α, β), ενώ απαντά και στην επίπεδη ανώτερη επιφάνεια της ακρόπολης, όπου ίσως ήταν διαμορφωμένος υπαίθριος χώρος κοινωνικών συναθροίσεων. Τα κάθετα παριστώμενα εγχειρίδια (μικρά ξίφη), που καλύπτουν την κατακόρυφη επιφάνεια άλλων βράχων, είναι τα μοναδικά γνωστά με πλήρως διαμορφωμένη την Τ-σχημη λαβή τους, εμπλουτίζοντας σημαντικά το θεματολόγιο των Τελικών Νεολιθικών και Πρωτοκυκλαδικών βραχογραφιών των νησιών (Άνδρου, Νάξου, Ηρακλείας) και βάζοντας σε νέα ερμηνευτική διάσταση την τέχνη της βραχογραφίας και την αρχική της διάδοση στις κοινωνίες της 3ης χιλιετίας π.Χ.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζουν, επίσης, οι ανθρωπογενείς Π-σχημες κατασκευές, που πυκνά διαδέχονται η μία την άλλη κατά μήκος της βόρειας και ανατολικής βραχώδους ακτής του ακρωτηρίου. Η κατασκευή ισχυρών αναλημμάτων που πλαισιώνουν τις κεκλιμένες επιφάνειες, οι οποίες καταλήγουν στη θάλασσα, καθιστούν ασφαλή την αναγνώριση των κατασκευών αυτών με αναβάθρες για την ανύσωση των προϊστορικών πλοιαρίων στην ξηρά, δεδομένου ότι το ακρωτήριο δεν διέθετε αμμώδεις ακτές για τον σκοπό αυτό.

Στην ίδια περιοχή μελετήθηκε κτιστή από βραχόλιθους ελλειψοειδής κατασκευή, σήμερα εν μέρει βυθισμένη, και επιφανειακός τοίχος που φαίνεται να την κλείνει στο νότιο κερσαίο τμήμα, διαμορφώνοντας χαμηλή επίπεδη εξέδρα (εικ. 4α). Κατά τη διάρκεια των επιφανειακών καθαρισμών στην «εξέδρα» αυτή, εντοπίστηκε in situ, ελάχιστα επάνω από την επιφάνεια της θάλασσας και θαμμένο προσεκτικά μέσα στο αμμώχωμα (εικ. 4β), ευρύστομο πήλινο αγγείο με λίθινο πώμα, που περιείχε ανθρώπινη ταφή (εγχυτρισμό).

Στόχος των αρχαιολογικών ερευνών στο Βαθύ είναι η διαχρονική ιστορική μελέτη του σημαντικού αυτού λιμανιού και σημείου εποπτείας των θαλάσσιων δρόμων του κεντρικού Αιγαίου, μέσω της παράλληλης ευαισθητοποίησης των φοιτητών μας στο φυσικό περιβάλλον και την ιστορία των νησιωτικών κοινοτήτων της χώρας μας. Για τη χρηματοδότηση και προβολή που η Γ.Γ. Αιγαίου εξασφαλίζει στο επιστημονικό έργο της ομάδας μας, την ευχαριστούμε δημόσια.

4. Ανασκαφή στο Ιερό του Απόλλωνα της αρχαίας Αλάσαρνας (σύγχρονη Καρδάμαινα) της Κω.

Απολογισμός της δραστηριότητας των τελευταίων πέντε ετών

Με χρηματοδότηση από το Υπουργείο Ναυτιλίας, Αιγαίου και Νησιωτικής Πολιτικής και συμμετοχή μεγάλου αριθμού φοιτητών συνεχίζεται η ανασκαφική έρευνα στην αρχαία Αλάσαρνα (σύγχρονη Καρδάμαινα) της Κω που διευθύνεται από ομάδα καθηγητριών του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου της Αθήνας. Η συστηματική αυτή ανασκαφή φέρνει σταδιακά στο φως το ιερό του Απόλλωνα της αρχαίας Αλάσαρνας, ένα από τα παλαιότερα και πιο σεβαστά ιερά της Κω, γνωστό μέχρι το 1982 μόνο από επιγραφικές μαρτυρίες. Έως τώρα έχουν αποκαλυφθεί στο χώρο έξι μνημειακά κτήρια των ελληνοιστικών και ρωμαϊκών χρόνων καθώς και εκτεταμένο τμήμα του παλαιοχριστιανικού οικισμού που κτίσθηκε πάνω στα ερείπια του ιερού κατά τους πρώιμους χριστιανικούς χρόνους (εικ. 1). Το σημαντικότερο και καλύτερα σωζόμενο από αυτά είναι το κτήριο Γ, ένας δίστυλος απλός εν παραστάσι ναός των πρώιμων κατά πάσα πιθανότητα ελληνοιστικών χρόνων. Εάν αυτός είναι ο γνωστός από επιγραφές ναός του Απόλλωνα που πρέπει να κτίσθηκε τους ίδιους πάνω κάτω χρόνους, δεν μπορεί να αποδειχτεί με τα υπάρχοντα στοιχεία, αφού στο ιερό αυτό λατρεύονταν πολλοί θεοί, όπως και πάλι μας πληροφορούν οι επιγραφές. Μάλλον δημόσιο κτήριο πρέπει να ήταν το υστεροελληνιστικό οικοδόμημα Α, το πρώτο που είχε αποκαλυφθεί στο χώρο από τη σωστική ανασκαφή της ΚΒ' ΕΠΚΑ και του οποίου οι νότιος και δυτικός μαρμαρίνοι τοίχοι σώζονται σε αρκετό ύψος. Η καταστροφή όμως του ανατολικού του τμήματος καθιστά σχεδόν αδύνατη την αναγνώριση του τύπου του. Πάντως μία αραιόστυλη στοά είχε προσαρτηθεί στο οικοδόμημα αυτό κατά τον 1ο αι. π.Χ., ίσως μετά από έναν σεισμό. Ελλιπέστερα

Εικ. 1. Ιερό Απόλλωνα και Παλαιοχριστιανικός Οικισμός στην Καρδάμαινα της Κω. Κάτοψη της πανεπιστημιακής ανασκαφής.